

Σημειώσεις για τον Αγκάμπεν και την Κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης

Κώστας Δεσποινιάδης

Ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν, καθηγητής αισθητικής σε διάφορα σημαντικά πανεπιστήμια, είναι, κατά τη γνώμη μου, ένας από τους σημαντικότερους πολιτικούς φιλοσόφους της εποχής μας. Ασφαλώς είναι αδύνατο να συνοψίσει κανείς σε λίγες σελίδες την πολύπλοκη και πολυδαίδαλη σκέψη του. Εδώ θα δώσουμε μερικούς μόνο βασικούς άξονες, αναγκαστικά εν συντομία.

Τη γνωριμία μας με τη σκέψη του Ιταλού στοχαστή την οφείλουμε σε κάποια σύντομα κείμενά του που μετέφρασε πριν χρόνια ο Παναγιώτης Καλαμαράς των εκδόσεων Ελευθεριακή Κουλτούρα. Πλέον, διαθέτουμε μεταφρασμένα στα ελληνικά αρκετά βιβλία του και κυρίως τα δύο βασικά έργα του, το *Homo Sacer* και την *Κατάσταση Εξαίρεσης* που μας βοηθάνε να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα της σκέψης του.

Εν πρώτοις, μπορούμε να επισημάνουμε ότι στο έργο του συναντιούνται γόνιμα τέσσερις σπουδαίοι στοχαστές του παρελθόντος: Ο Καρλ Σμιτ, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, η Χάννα Αρεντ και ο Μισέλ Φουκώ (χωρίς να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κι άλλοι, καθώς ο Αγκάμπεν είναι ένας στοχαστής που όχι μόνο έχει τεράστια παιδεία – ιστορική, αισθητική, φιλοσοφική, λογοτεχνική – αλλά δεν διστάζει, σε αντίθεση με άλλους, να φανερώνει τις πηγές του, και αυτό φυσικά είναι προς τιμήν του – Ντεμπόρ, Κάφκα, Βάλτζερ είναι λίγα μόνο ενδεικτικά ονόματα).

Από τον Καρλ Σμιτ, έναν ενδιαφέροντα στοχαστή που όμως πρέπει κανείς να τον διαβάσει με προσοχή – η εμπλοκή του με τον ναζισμό είναι λίγο πολύ γνωστή – δανείζεται την έννοια της κατάστασης εξαίρεσης ή κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Από τον Μπένγιαμιν – την έκδοση των απάντων του οποίου επιμελήθηκε στα

ιταλικά ο Αγκάμπεν – την έννοια της γυμνής ζωής (που πρωτοεμφανίζεται σε ένα δοκίμιο του Μπένγιαμιν που γράφτηκε το 1921 και ονομάζεται “Για μια κριτική της Βίας”), αλλά και την παρατήρηση ότι η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης γίνεται διαρκής.

Από τον ύστερο Φουκώ δανείζεται την έννοια της βιοπολιτικής (αν και δεν την χρησιμοποιεί με τον ίδιο τρόπο, αλλά μάλλον την επεκτείνει) και από την Αρεντ – με την οποία αλληλογραφούσε από νεαρή ηλικία – την ανάλυση του Ολοκληρωτισμού.

Κυρίαρχος, λέει ο Σμιτ στο έργο του Πολιτική Θεολογία, είναι αυτός που ορίζει την κατάσταση εξαίρεσης. Το πότε δηλαδή εξαιτίας ενός εξαιρετικού κινδύνου για την πολιτεία αναστέλλονται προσωρινά (αυτό το προσωρινά ας το κρατήσουμε για αργότερα) βασικές διατάξεις του συντάγματος.

Ο Αγκάμπεν στην Κατάσταση Εξαίρεσης μας παρέχει μια εξαιρετική γενεαλογική παρουσίαση της παραπάνω έννοιας. Κατά τον Ιταλό φιλόσοφο, πρόδρομος αυτού μπορεί να θεωρηθεί ένας θεσμός του ρωμαϊκού δικαίου, το *iustitium* [Δικαιοστάσιο]. Σύμφωνα με αυτόν τον θεσμό, αν η σύγκλητος είχε πληροφορίες για μια κατάσταση που μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη Δημοκρατία, μπορούσε να εκδώσει ένα *senatus consultum ultimum* [ύστατο δόγμα συγκλήτου] με το οποίο ζητούσε από τους ύπατους ή τους αναπληρωτές τους, τούς ανθύπατους, και σε ορισμένες περιπτώσεις από τον πραιτόρα και τους δημάρχους να λάβουν οποιοδήποτε μέτρο θεωρούσαν απαραίτητο για τη σωτηρία του κράτους. Η συγκλητική αυτή απόφαση βασιζόταν σε ένα διάταγμα που κήρυσσε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης έπειτα από έναν εξωτερικό πόλεμο, έναν εμφύλιο πόλεμο ή μια εσωτερική εξέγερση.

Από τη Ρώμη, ο Αγκάμπεν μάς μεταφέρει στη Ναπολεόντεια Γαλλία για να μας θυμίσει ότι εκεί προβλεπόταν και κατάσταση πλασματικής πολιορκίας με βάση ένα διάταγμα που εξέδωσε ο Ναπολέων στις 24 Δεκεμβρίου του 1811, και προέβλεπε τη δυνατότητα επιβολής κατάστασης πολιορκίας, την οποία μπορούσε

να κηρύξει ο αυτοκράτορας, ανεξάρτητα από την πραγματική κατάσταση της πόλης και τότε παρέχονταν στην αστυνομία αυξημένες εξουσίες δίχως να χρειαστεί να κηρυχθεί επισήμως η χώρα σε κατάσταση πολιορκίας.

Στη συνέχεια, ο Αγκάμπεν, ανασύροντας το παράδειγμα του Χίτλερ, λέει: «Αμέσως μόλις ο Χίτλερ κατέλαβε την εξουσία, εξέδωσε στις 28 Φεβρουαρίου του 1933 το “Διάταγμα για την προστασία του λαού και του κράτους” το οποίο ανέστειλλε τα άρθρα του Συντάγματος της Βαϊμάρης που αφορούσαν τις ατομικές ελευθερίες. Το διάταγμα δεν ανακλήθηκε ποτέ, με αποτέλεσμα όλο το Γ΄ Ράιχ να μπορεί να θεωρηθεί, από νομικής άποψης, ως μια κατάσταση εξαίρεσης που διήρκεσε δώδεκα χρόνια. Με αυτή την έννοια, ο σύγχρονος ολοκληρωτισμός μπορεί να οριστεί ως η θέσμιση, μέσω της κατάστασης εξαίρεσης, ενός κατά νόμον εμφυλίου πολέμου που επιτρέπει τη φυσική εξόντωση όχι μόνο των πολιτικών αντιπάλων, αλλά και ολόκληρων κατηγοριών πολιτών που για κάποιο λόγο δίνουν την εντύπωση ότι δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο πολιτικό σύστημα. Έκτοτε, η σκόπιμη διαμόρφωση μιας διαρκούς κατάστασης εκτάκτου ανάγκης (παρότι ενδεχομένως δεν κηρύσσεται με την τεχνική έννοια του όρου) αναδείχθηκε σε μια από τις βασικότερες πρακτικές των σύγχρονων κρατών, ακόμα και των λεγόμενων δημοκρατικών. Ενώπιον εκείνης της εξέλιξης που ορίστηκε ως «παγκόσμιος εμφύλιος πόλεμος» (έκφραση που κάνει την εμφάνισή της το 1963 σε δύο βιβλία ταυτόχρονα, στο “Για την Επανάσταση” της Άρεντ και στη “θεωρία του Αντάρτη” του Καρλ Σμιτ), η κατάσταση εξαίρεσης τείνει όλο και περισσότερο να παρουσιάζεται ως το κυρίαρχο παράδειγμα διακυβέρνησης στη σύγχρονη πολιτική.»

Σύμφωνα με την εύστοχη παρατήρηση του Μπένγιαμιν, η κατάσταση εξαίρεσης τείνει να γίνει ο κανόνας και το σύνολο σχεδόν της ανθρωπότητας ορίζεται ως επικίνδυνη τάξη.

Από το Τρίτο Ράιχ και τον Χίτλερ, ο Αγκάμπεν μάς μεταφέρει στην Αμερική της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001. Στις 26-10-2001 ψηφίζεται από τη Γερουσία η λεγόμενη Patriot Act (Πατριωτική Νομοθετική Πράξη) η οποία επέτρεπε στον γενικό εισαγγελέα να

θέτει υπό κράτηση οποιονδήποτε αλλοδαπό θεωρούνταν ύποπτος για ενέργειες που έθεταν σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ· αλλά μέσα σε εφτά μέρες ο αλλοδαπός αυτός έπρεπε είτε να απελαθεί είτε να κατηγορηθεί για παράβαση του νόμου περί μετανάστευσης ή για κάποιο άλλο αδίκημα. Ενώ λίγες μέρες μετά, στις 13 Νοεμβρίου του 2001, ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Τζωρτζ Μπους εξέδωσε μια στρατιωτική διαταγή (military order) σύμφωνα με την οποία νομιμοποιείται η αόριστη κράτηση και η παραπομπή σε δίκη από στρατιωτικές επιτροπές (military commissions) – για να μην συγχέονται με τα στρατοδικεία που προβλέπονται από το δίκαιο του πολέμου – των μη πολιτών οι οποίοι θεωρούνται ύποπτοι για συμμετοχή σε τρομοκρατικές ενέργειες.

Η καινοτομία της διαταγής του προέδρου Μπους έγκειται στο γεγονός ότι απογυμνώνει το άτομο από κάθε νομική υπόσταση, δημιουργώντας έτσι μια οντότητα που δεν μπορεί ούτε να κατονομαστεί ούτε να κατηγοριοποιηθεί νομικά. Για παράδειγμα, οι Ταλιμπάν που συνελήφθησαν στο Αφγανιστάν όχι μόνο δεν βρίσκονταν στην κατάσταση αιχμαλωσίας πολέμου που ορίζει η Συνθήκη της Γενέβης, αλλά ούτε καν αυτής του κρατουμένου για ένα οποιοδήποτε αδίκημα σύμφωνα με τους αμερικάνικους νόμους. Δηλαδή: Ούτε αιχμάλωτοι πολέμου, ούτε κατηγορούμενοι, παρά απλοί κρατούμενοι, αντικείμενο μιας αόριστης κράτησης όχι μόνο με τη χρονική έννοια του όρου, αλλά και λόγω της φύσης της, εφόσον εκφεύγει τελείως του νόμου και του νομικού ελέγχου. Η μόνη δυνατή σύγκριση με όσα γνωρίζουμε από την πρόσφατη ιστορία μπορεί να γίνει με την κατάσταση στην οποία βρέθηκαν οι Εβραίοι στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι οποίοι μαζί με την υπηκοότητα έχαναν και κάθε νομική υπόσταση.

Εδώ, βρισκόμαστε ενώπιον της άλλης μεγάλης θεωρητικής συνεισφοράς του Αγκάμπεν, που είναι η έννοια του Homo Sacer.

Ανασύροντας μια φιγούρα του αρχαίου ρωμαϊκού δικαίου, ο Ιταλός φιλόσοφος μάς υπενθυμίζει την ύπαρξη ενός υποκειμένου που, ενώ κατηγορείται για κάποιο αδίκημα, δεν θυσιάζεται από την Πολιτεία, αλλά μπορεί να το φονεύσει ο οποιοσδήποτε χωρίς ο θύτης να τιμωρηθεί. Δηλαδή, η πολιτική του ιδιότητα αίρεται,

χωρίς να περιέρχεται στην δικαιοσύνη της ιδιάζουσας τάξης του ιερού, όπως θα συνέβαινε με ένα θυσιαστήριο θύμα.

Μια άλλη σημαντική θεωρητική συνεισφορά του Αγκάμπεν είναι η διαπίστωση ότι το βιοπολιτικό παράδειγμα διακυβέρνησης στη Δύση σήμερα δεν είναι το παράδειγμα της αρχαιοελληνικής πόλεως, αλλά το παράδειγμα του στρατοπέδου συγκέντρωσης.

Σήμερα στρατόπεδο συγκέντρωσης είναι εν δυνάμει ολόκληρη η κοινωνία, οι σύγχρονες «δημοκρατίες» είναι ο φυσιολογικός συνεχιστής του ολοκληρωτισμού, όπως και ο ναζισμός του 20ού αιώνα δεν ήταν παρά μια εγγενής ροπή του καπιταλισμού. (όπως εύστοχα μας υπενθυμίζει ο Χορκχάιμερ, ο φασισμός είναι οργανική τάση του καπιταλισμού: «Όποιος δεν θέλει να μιλήσει για τον καπιταλισμό, καλά θα κάνει να μην μιλά για τον φασισμό»). Σήμερα, στη θέση του εξοντώσιμου Εβραίου βρίσκονται, εν δυνάμει, μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες. Οι μετανάστες στις ζώνες προσωρινής κράτησης, όπου η στέρηση της ιθαγένειας τους στερεί οποιαδήποτε έννοια ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι αναλώσιμοι πληθυσμοί του τρίτου κόσμου, οι κάθε είδους κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένοι στις δυτικές κοινωνίες, εν τέλει σχεδόν όλοι μας εφόσον υποκείμεθα σε υγειονομικές πολιτικές, σε μια διαρκώς αυξανόμενη βιοτεχνολογική παρέμβαση (ας θυμηθούμε εδώ: τους νόμους για το τσιγάρο, τις υποτιθέμενες επιδημίες γρίπης που «ξεσπούν» κάθε τόσο και τους συνακόλουθους μαζικούς εμβολιασμούς, τις διατροφικές μολύνσεις), τους ευγονικούς σχεδιασμούς και την καταγραφή βιομετρικών δεδομένων. Ας έχουμε κατά νου, ενδεικτικά, ότι η φωτογράφιση κατηγορουμένων και η λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων, όταν εγκαινιάστηκαν ως αστυνομικές πρακτικές στα τέλη του 19ου αιώνα, αφορούσαν αποκλειστικά τους υπότροπους εγκληματίες. Σήμερα, είναι μια συνηθισμένη πρακτική για όλους τους πολίτες. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η ζοφερή περιγραφή του Αγκάμπεν μάς υπενθυμίζει ότι μάλλον είμαστε περισσότερο αιχμάλωτοι των σύγχρονων κρατών παρά πολίτες τους.

Το ζήτημα της σχέσης των ανθρώπων με τα σύγχρονα κράτη,

βέβαια, είναι ναρκοθετημένο ήδη από το τρόπο που έχει τεθεί το Δίκαιο. Ο Νόμος, η Βία και το Κράτος πάνε πιασμένα χέρι – χέρι (ο Προμηθέας Δεσμώτης του Αισχύλου είναι αρκετά διδακτικός επ' αυτού).

Αυτός που θεσπίζει το δίκαιο, θέτει εαυτόν εκτός δικαίου. Και αυτό είναι το θεμέλιο της κυριαρχίας. Η σχέση του κυριάρχου, δηλαδή, με τον νόμο είναι πάντοτε σχέση εξαίρεσης. Ο κυρίαρχος περιλαμβάνεται στην έννομη τάξη υπό τον όρο ότι εξαιρείται από αυτήν, και εξαιρείται επειδή ακριβώς επιβάλλει την έννομη τάξη με μια εναρκτήρια βιαιοπραγία και τη συντηρεί με συνεχόμενες βιαιοπραγίες (πιο κοντινό μας παράδειγμα είναι η καταστολή των διαδηλώσεων, όπου το κράτος δια της αστυνομίας βιαιοπραγεί και παρανομεί ασύστολα, για να προστατέψει υποτίθεται τον νόμο). Ο Βέμπερ εύστοχα λέει κάπου ότι ως προς την άσκηση βίας στο εσωτερικό του, κάθε κράτος τείνει προς τη δικτατορία – κι αυτό είναι κάτι που δεν πρέπει να μας διαφεύγει.

Επιπλέον, ο κυρίαρχος ως δημιουργός δικαίου και πολιτικής τάξης, είναι εκείνος που αφενός απονέμει την πολιτική ιδιότητα και αφετέρου έχει τη δυνατότητα να την αίρει. Η άρση της πολιτικής ιδιότητας ενός ανθρώπου τον ρίχνει στην κατάσταση του Homo sacer για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως.

Κάναμε λόγο για την Αρχαία Ρώμη, για τη Γαλλία επί Ναπολέοντα, για το Γ΄ Ράιχ, για την έκτακτη νομοθεσία στις ΗΠΑ μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Κλείνοντας, ας κάνουμε και μια προβολή στα καθ' ημάς.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, όπως (υποτίθεται ότι) ισχύει σήμερα, χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το Πρώτο Μέρος (άρθρα 1-3) περιλαμβάνει τις βασικές διατάξεις, που αφορούν στον καθορισμό του πολιτεύματος. Το Δεύτερο Μέρος (άρθρα 4-25) περιλαμβάνει τις διατάξεις που αφορούν τα κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα.

Το Τρίτο Μέρος (άρθρα 26-105) αφορά την οργάνωση και τη λειτουργία της Πολιτείας και το Τέταρτο (άρθρα 106-120) αφορά τις μεταβατικές διατάξεις.

Ας δούμε το Πρώτο Μέρος που, όπως είπαμε, αφορά τον καθορισμό του πολιτεύματος.

Εκεί, στο Άρθρο 2, παράγραφος 1, διαβάζουμε: «Ο σεβασμός και η προστασία του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».

Εύλογα θα αναρωτηθεί κάποιος πολιτικά και νομικά υποψιασμένος αναγνώστης τι δουλειά έχει ένα τέτοιο άρθρο, που κανονικά θα έπρεπε να βρίσκεται στο Δεύτερο Μέρος που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Πρώτο Μέρος που όμως αφορά τη δομή του πολιτεύματος;...

Εδώ βρίσκεται, στην αρχή μάλιστα του συντάγματος, η πρόβλεψη και το «πάτημα» για την ελληνική εκδοχή της κήρυξης κατάστασης εκτάκτου ανάγκης. Εφόσον «πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας είναι ο σεβασμός και η προστασία του ανθρώπου», όταν ο τελευταίος απειλείται η Πολιτεία πρέπει να λάβει έκτακτα μέτρα.

Αλλωστε, η κατάσταση εξαίρεσης που υπονοείται και σιωπηρά προαναγγέλεται στο Άρθρο 2, προβλέπεται ρητά και περιγράφεται με κάθε λεπτομέρεια στο Άρθρο 48 (και φυσικά, σε επίπεδο συμβολισμού, έχει τη σημασία του ότι το άρθρο 48 ήταν ακριβώς εκείνο το άρθρο στο σύνταγμα της Βαϊμάρης που επέτρεψε στον Χίτλερ να κηρύξει κατάσταση εκτάκτου ανάγκης). Το Άρθρο 48, λοιπόν, προβλέπει τα εξής:

1. Σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή, με απόφασή της, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει σε εφαρμογή, σε ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της, το νόμο για την κατάσταση πολιορκίας, συνιστά εξαιρετικά δικαστήρια και αναστέλλει την ισχύ του συνόλου ή μέρους των διατάξεων των άρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11, 12 παράγραφοι 1 έως και 4, 14, 19, 22 παράγραφος 3, 23, 96 παράγραφος 4 και 97. Ο Πρόεδρος της

Δημοκρατίας δημοσιεύει την απόφαση της Βουλής.

Με την απόφαση της Βουλής ορίζεται η διάρκεια ισχύος των επιβαλλόμενων μέτρων, η οποία δεν μπορεί να υπερβεί τις δεκαπέντε ημέρες.

2. Σε περίπτωση απουσίας της Βουλής ή αν συντρέχει αντικειμενική αδυναμία να συγκληθεί εγκαίρως, τα μέτρα της προηγούμενης παραγράφου λαμβάνονται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Το διάταγμα υποβάλλεται από την Κυβέρνηση στη Βουλή για έγκριση μόλις καταστεί δυνατή η σύγκλησή της, ακόμη και αν έληξε η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί, και πάντως μέσα σε δεκαπέντε ημέρες το αργότερο.

3. Η διάρκεια των κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρων μπορεί να παρατείνεται ανά δεκαπενθήμερο μόνο με προηγούμενη απόφαση της Βουλής, η οποία συγκαλείται ακόμη και αν έχει λήξει η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί.

4. Τα κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρα αίρονται αυτοδικαίως με τη λήξη των προθεσμιών που προβλέπονται στις παραγράφους 1, 2 και 3, εφόσον δεν παρατείνονται με απόφαση της Βουλής, και σε κάθε περίπτωση με τη λήξη του πολέμου, εφόσον είχαν επιβληθεί εξαιτίας πολέμου.

5. Αφότου αρχίσουν να ισχύουν τα μέτρα των προηγούμενων παραγράφων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, μπορεί να εκδίδει πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ανάγκες ή για να αποκατασταθεί ταχύτερα η λειτουργία των συνταγματικών θεσμών. Οι πράξεις αυτές υποβάλλονται για κύρωση στη Βουλή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από τη σύγκλησή της σε σύνοδο και παύουν να ισχύουν στο εξής, αν δεν υποβληθούν στη Βουλή μέσα στις παραπάνω προθεσμίες ή δεν εγκριθούν από αυτή μέσα σε δεκαπέντε ημέρες αφότου υποβλήθηκαν.

6. Οι κατά τις παραγράφους 2 και 3 αποφάσεις της Βουλής λαμβάνονται με την πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των

βουλευτών και η κατά την παράγραφο 1 απόφαση με την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Η Βουλή αποφασίζει σε μία μόνο συνεδρίαση.

7. Σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των μέτρων κατάστασης ανάγκης, τα οποία λαμβάνονται κατά το άρθρο αυτό, ισχύουν αυτοδικαίως οι διατάξεις των άρθρων 61 και 62 του Συντάγματος, ακόμη και αν διαλύθηκε η Βουλή ή έληξε η βουλευτική περίοδος.

Όλα αυτά συνομολογούν αυτό που εύστοχα συνόψισε ο Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος με άλλη αφορμή: ότι σε συνθήκες πολιτικής κρίσης η καλύτερη άμυνα της (αστικής) δημοκρατίας είναι η αυτοκατάργησή της. Κι αυτό είναι κάτι που δεν πρέπει επουδενί να ξεχνάμε στην ιστορική φάση που βρισκόμαστε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Giorgio Agamben, Homo Sacer, μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, εκδ. Scripta.

Giorgio Agamben, State of Exception, The University of Chicago Press.

(Ελλ. εκδ. Giorgio Agamben, Κατάσταση Εξαίρεσης, μτφρ. Μαρία Οικονομίδου, εκδ. Πατάκη).

Carl Schmitt, Πολιτική θεολογία, μτφρ. Παναγιώτης Κονδύλης, εκδ. Λεβιάθαν.

Carl Schmitt, Η θεωρία του Αντάρτη, μτφρ. Σίσσυ Χασιώτη, εκδ. Πλέθρον.

Walter Benjamin, Για μια κριτική της βίας, μτφρ. Λεωνίδας Μαρσιανός, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα.

Hannah Arendt, Για την επανάσταση, μτφρ. Αγγελική Στουπάκη, εκδ. Αλεξάνδρεια.

Φώτης Τερζάκης, «Το αρχέτυπο του Νταχάου και του Γκουαντάναμο», Βιβλιοθήκη της Ελευθεροτυπίας, 9-9-2005. Άρης Λεωνίδου, Βία, πολιτική, βιοπολιτική (ανέκδοτη εργασία).

** Το κείμενο αποτελεί ομιλία που έγινε στις 6-9-2012 σε εκδήλωση με θέμα «Κρίση και κατάσταση εξαίρεσης», στα πλαίσια του Φεστιβάλ Άμεσης Δημοκρατίας.*

Αυτό που μένει από το Άουσβιτς

GIORGIO AGAMBEN, Αυτό που μένει από το Άουσβιτς Το αρχείο και ο μάρτυρας, μτφρ.: Παναγιώτης Καλαμαράς, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΡΧΕΙΑ, 2015, σ. 213

Φιλήμονας Πατσάκης

Επιμέλεια: Γιώργος Σταματόπουλος

Πέρα από τη φρίκη

Ο άνθρωπος προβαίνει ενίοτε σε ακραίες συμπεριφορές, τόσο που φρικιά και ο ίδιος απ' αυτήν την ακρότητα και δεν τολμά να την ονομάσει. Πώς να μιλήσεις για τη φρίκη και πολύ περισσότερο για πέρα από τη φρίκη; Ο νους αδυνατεί να βοηθήσει τη γλώσσα να βρει αυτή τις «κατάλληλες» λέξεις ώστε να περιγράψει, να αποτυπώσει το πέρα από τη φρίκη, εκεί δηλαδή που ο άνθρωπος παύει να θυμίζει τον άνθρωπο, παύει να είναι άνθρωπος.

Αυτό συνέβη στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί, στον τόπο εκείνο όπου χάθηκε και η ελάχιστη αξιοπρέπεια, όπου ταπεινώθηκε το σώμα και η ψυχή, όπου εκμηδενίστηκε οποιοδήποτε ίχνος θα μπορούσε να οδηγήσει στην έννοια άνθρωπος· εκεί όπου ο άνθρωπος έγινε ζωντανός νεκρός.

Ουδείς απ' αυτούς επέζησε για να μεταδώσει την ατιμωτική αυτή «εμπειρία», άρα ό,τι και να πουν όσοι έζησαν δίπλα τους και κατάφεραν να επιζήσουν είναι ελλιπές· δεν αρκεί να «μιλήσει», να «φωνάξει» ο διπλανός τη φρίκη.

Οι όρθιοι νεκροί των στρατοπέδων συγκέντρωσης θα στοιχειώνουν για πάντα το είδος μας, χωρίς να μπορούν να αρθρώσουν έστω μία λέξη, έναν αναστεναγμό για ό,τι βίωσαν προτού εκπνεύσουν.

Είναι ένα χαοτικό μυστικό που μπορεί μόνο να μας συγκλονίσει και να αναλογιστούμε έως πού μπορεί να φτάσει η δύναμη της βιοεξουσίας, η απάνθρωπη μορφή της, η αδιαφορία της, μάλλον, για τα όρια της ανθρώπινης κατάστασης.

Και να που σήμερα βλέπουμε με τρόμο την τεράστια δύναμη της βιοεξουσίας να εμφανίζεται στις μεταπολεμικές κοινωνίες με τη μορφή της ασιτίας και της πείνας, των βασανιστηρίων και του ανήθικου ξεριζωμού τεράστιων πληθυσμών.

Μπορεί να μην υπάρχουν επισήμως στρατόπεδα συγκέντρωσης, πολλά όμως απ' αυτά τα ανόσια που διεπράχθησαν εκεί, φαίνονται σε εξαιρετικές περιστάσεις να ζωντανεύουν. Να τα θάψουμε, αμέσως, μη μας ξεφύγουν. Κινδυνεύει ο άνθρωπος, η ζωή.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης

Τελικά έχουν γραφτεί αρκετά για το Αουσβιτς; Αν ναι, τι μας έχουν πει; Ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν (Giorgio Agamben) με βάση τη θεωρία του για την κατάσταση εξαίρεσης δεν μπορούσε παρά να έχει ασχοληθεί με το στρατόπεδο. Στο «Homo sacer» τοποθετεί την ίδρυση των στρατοπέδων στη βάση της εξουσιαστικής λογικής που εκχωρεί τα δικαιώματα σε όποιον είναι πολίτης αλλά διατηρεί την απόλυτη δυνατότητα του ορισμού του ποιος είναι πολίτης. Αρα έχει το δικαίωμα να ορίζει τη ζωή που είναι άξια να βιωθεί.

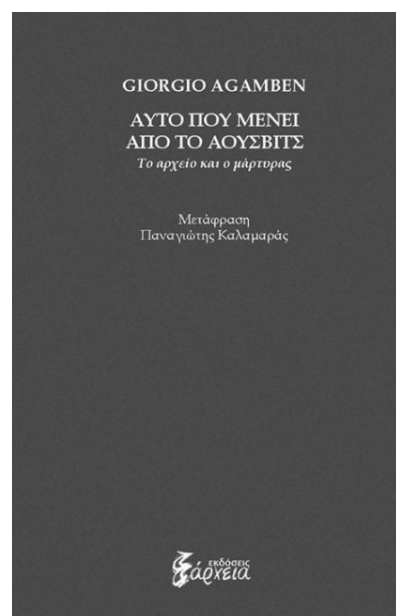
Αυτή την ευρύτατη χρήση του όρου τη βλέπουμε και σήμερα στα πτώματα που ξεβράζονται στη Μεσόγειο, στα κάθε λογής Γκουαντάναμο, στα κλειστά σύνορα μιας Ευρώπης-φρούριο, στην επιβολή κατάστασης εξαίρεσης στη Γαλλία. Σε αυτό το πραγματικά υπέροχο δοκίμιο ο Αγκάμπεν ασχολείται με μια άλλη πτυχή του Αουσβιτς, με τη μαρτυρία.

Από την αρχή θα μας διευκρινίσει ότι η κατανόηση αυτού που συνέβη εμπεριέχει και την επικαιρότητά του. Αρα εδώ έχουμε την έκθεση των δυνάμεων που θέλουν να κάνουν να ακουστεί το ανείπωτο· θα μιλήσει για το «συμβάν χωρίς μάρτυρες». Διότι

«εκείνοι που δεν επέζησαν εκείνης της εμπειρίας, δεν έμαθαν ποτέ περί τίνος επρόκειτο, εκείνοι που τη βίωσαν δεν θα την πουν ποτέ, ποτέ εντελώς». Την πλήρη εκμηδένιση, το τετελεσμένο γεγονός δεν το έχει διηγηθεί κανένας. Το Αουσβιτς είναι πάντα εκεί ως μια επιβαλλόμενη σιωπή της ζωής απέναντι σε μια βία χωρίς όρια. Αυτό οδηγεί σε ένα κενό των ειδών του λόγου, που δεν είναι άλλο από τη σιωπή και τη μαρτυρία που δεν μπορεί να δοθεί.

Οι «μουσουλμάνοι»

Μας εξιστορεί τη σιωπή των μουσουλμάνων, που ήταν αυτοί που μέσα στο στρατόπεδο είχαν εγκαταλείψει σταδιακά κάθε ελπίδα και είχαν εγκαταλειφθεί από όλους. Δεν διέθεταν κανένα εμφανές συνειδησιακό πλαίσιο. Ήταν περιφερόμενα πτώματα, ένας σωρός ετοιμόρροπων φυσικών λειτουργιών. Δεν ήταν ένα όριο μεταξύ ζωής και θανάτου (αυτό άλλωστε το είχε καταστήσει διάφανο το ίδιο το στρατόπεδο) το ερώτημα που έθεσε η παρουσία τους· ήταν η υπαγωγή στο είδος, η διάκριση του τι είναι ανθρώπινο.

GIORGIO AGAMBEN
Αυτό που μένει από
το Αουσβιτς Το
αρχείο και ο
μάρτυρας μτφρ.:

Εχουμε γνωρίσει λογοτεχνικούς ήρωες που ούρλιαξαν για την αγάπη και τη μοναξιά, που στοχάστηκαν για το όριο του θανάτου, που εξεγέρθηκαν ενάντια σε όλες τις αδικίες, όμως η σιωπή του μουσουλμάνου είναι μια επιβαλλόμενη σιωπή από έναν μηχανισμό καθυπόταξης. Το Αουσβιτς είναι η ριζική αντίκρουση κάθε αρχής υποχρεωτικής επικοινωνίας.

Η ακύρωση της θέασης της γλώσσας ως αρχή της επικοινωνίας. Η βιομηχανία παραγωγής πτωμάτων εξευτέλισε τον θάνατο για να αποδομήσει τη ζωή. Εδώ εμφανίζεται ο «Ούρμπινεκ», ένα μικρό αγόρι στο Αουσβιτς που δεν μπορούσε να μιλήσει και κανείς δεν μπορούσε να του μάθει να το κάνει. Παράλυτο και καχεκτικό, δεν διέθετε όνομα και πέθανε τις πρώτες μέρες του Μάρτη του 1945 μόλις ελευθερώθηκε – δεν έμεινε τίποτα απ’ αυτό. Κατέθεσε μέσα από τον Λεβί. Όλοι αυτοί οι Ούρμπινεκ που δεν είχαν μαρτυρία να τους «σώσει»;

Ο ολικός μάρτυρας, όπως τον αποκαλεί ο Λεβί, θα μείνει για πάντα σιωπηλός άρα; Πώς μπορεί ένα υποκείμενο να λάβει υπόψη του την ίδια του την κατάρρευση; Αυτό το μηδέποτε λεχθέν μας φέρνει σε μια τρομερή ερώτηση: Πώς μπορεί η ελευθερία ενός υποκειμένου να εγγραφεί στους κανόνες μιας γλώσσας; Ακριβώς εκεί βρίσκεται η ανάγκη της εξουσίας να εγκαθιδρύει τη λήθη. Αρα η δυνατότητα του ομιλείν είναι μια μάχη ενάντια στη λήθη, μια μάχη με την εξουσία.

Θα βρούμε στο βιβλίο πολλά ενδιαφέροντα σημεία όπως την ντροπή του επιζήσαντα. Λόγω χώρου, όμως, θα ήθελα να τονίσω τη φράση της βιομηχανίας πτωμάτων που πολιτικοποιεί πλήρως τον χώρο και διαλύει τη σύγχρονη προσπάθεια της εξουσίας να εμφανίσει την ιστορία ως μια περιοχή καθαρά επιστημονικής μελέτης και εν τέλει να την καταστήσει απολιτική.

Είναι η ουσία της ταινίας που έφερε τόση συζήτηση στις μέρες μας «Ο γιος του Σαούλ». Πράγματι, η αναζήτησή του για να θάψει τον υποτιθέμενο γιο του είναι η προσπάθειά του να ανατρέψει αυτήν ακριβώς τη βιομηχανία του θανάτου, να επανακανονικοποιήσει τη ζωή.

Τι παρήγαγε το Αουσβιτς; Στη βάση ποιας λογικής δομήθηκε ως δυνατότητα; Κάθε εξουσία φέρει εντός της πλέον αυτή τη δυνατότητα και σήμερα έχουμε πολλαπλά παραδείγματα δημιουργίας συνθηκών εξαίρεσης εκ νέου. Για να μπορέσει να αποδομηθεί η προσπάθεια επιβολής της λήθης πρέπει να ενδυναμωθεί η κραυγή της απείθειας στην εξουσιαστική δυνατότητα να ορίζεται ως αυθεντία. Το έργο αυτό του Αγκάμπεν είναι απίστευτα επίκαιρο και έχει να μας δείξει πολλά για το σήμερα.

<https://www.efsyn.gr/arthro/i-tapeinosi-toy-anthropoy>

Κράτος εκτάκτου ανάγκης: Εθνικισμός και έκτακτες θεσμίσεις στην Ελλάδα τον 20αί.

Αποστόλης Στασινόπουλος

Η “κατάσταση πολιορκίας” επικυρώθηκε στο ελληνικό δίκαιο το 1911 για να προβλέψει καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης, αλλά η ουσιαστική εφαρμογή και αναστολή νόμων προς αυτή τη κατεύθυνση διενεργήθηκε –όπως και θα δούμε- μεταγενέστερα ανεξάρτητα από αυτή την θεσμοθέτησή της. «Από το Σύνταγμα του 1911 και έπειτα, ο θεσμός της καταστάσεως πολιορκίας εισήχθη στην ελληνική νομοθεσία για να περάσει ποικίλα στάδια εξέλιξης,

μέχρι να πάρει τη σημερινή του μορφή.» **(Αλιβιζάτος,1995)**

Μια οξυδερκής διαπίστωση του Agamben η οποία προκρίνει πως «ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και τα χρόνια που ακολούθησαν εμφανίζονται ως νομικό εργαστήριο στο οποίο δοκιμάστηκαν και ρυθμίστηκαν οι μηχανισμοί και τα λειτουργικά συστήματα της κατάστασης εξαίρεσης ως παράδειγμα διακυβέρνησης» **(Agamben,2007)** ίσως είναι καθοριστική. Ο στρατηγός Κονδύλης στα 1924 επιχείρησε την ανάληψη ολοκληρωτικών εξουσιών με το πρόσχημα του κομμουνιστικού μπαμπούλα. Λίγο αργότερα, ο στρατηγός Πάγκαλος εκμεταλλεύτηκε την κομμουνιστική απειλή όσο περισσότερο μπορούσε για να δικαιολογήσει την δικτατορία του. Ένα μέτρο που θεσμοθετήθηκε τότε ήταν εκείνο των διοικητικών αποφάσεων. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται δύο περιπτώσεις, αφενός οι όχι σπάνιες ντε φάκτο συλλήψεις και κρατήσεις πολιτών από μικρό έως μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς δίκη και κατά παραβίαση των συνταγματικών διατάξεων, και αφετέρου οι διοικητικές εκτοπίσεις. Στα 1924 συνιστώνται σε κάθε νομό ειδικές Επιτροπές Δημόσιας Ασφαλείας, που αποτελούνται από τον Νομάρχη, τον Εισαγγελέα και τον Διοικητή Χωροφυλακής. Οι επιτροπές ασφαλείας στρέφονται επίσημα όχι μόνο κατά ληστών κλπ., αλλά και κατά προσώπων υπόπτων για δράση κατά της δημόσιας τάξης, της ησυχίας και ασφαλείας της χώρας, μόνο μετά από ειδικό διάταγμα της δικτατορίας Πάγκαλου στα 1926. «Για να εκτοπιστεί ένας πολίτης, δεν χρειαζόταν να έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα ή να έχει επιδείξει παράνομη διαγωγή. Απεναντίας, η εκτόπιση σαν προληπτικό διοικητικό μέτρο προϋποθέτει ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπάρχει ποινική παράβαση.» **(Κούνδουρος,1978)** Ας σταθούμε λίγο στο σημείο αυτό σε τρεις σημαντικές λεπτομέρειες. Αρχικά, στην επέκταση των κυβερνητικών εξουσιών μέσω των διαταγμάτων με ισχύ νόμου όπου και είναι δυνατόν να αποκρυσταλλώσουμε μια τομή της δικτατορίας με την δημοκρατία. Η έκφραση “πλήρεις εξουσίες” με την οποία χαρακτηρίζεται ενίοτε η κατάσταση εξαίρεσης και αναφέρεται στη διεύρυνση των κυβερνητικών εξουσιών και ιδίως στη παραχώρηση στην εκτελεστική εξουσία της δυνατότητας να εκδίδει διατάγματα με ισχύ νόμου. Έπειτα στην

μεταστροφή του διατάγματος κατά υπόπτων για δράση κατά της δημόσιας ασφάλειας και τέλος στην αόριστη κράτηση παρά το νόμο που συνεπάγονταν οι διοικητικές αποφάσεις -σε αντιδιαστολή με τις δικαστικές αποφάσεις-, με αποτέλεσμα οι αποφάσεις αυτές να εκφεύγουν από κάθε νομικό έλεγχο.

Στις αρχές του 1928 ύστερα από πολλά χρόνια απουσίας στο εξωτερικό ο Ε. Βενιζέλος γύρισε στην Ελλάδα και κέρδισε τις εκλογές θριαμβευτικά παίρνοντας πάνω από τα 60% των ψήφων και 2/3 των εδρών. Στραμμένη λοιπόν σε νέους συντηρητικότερους προσανατολισμούς η κυβέρνηση Βενιζέλου έφερε στη Βουλή στις 22/12/1928 το ιστορικό νομοσχέδιο. Η κινητοποίηση ενάντια στο κοινωνικό καθεστώς έγινε για πρώτη φορά στην Ελλάδα ένα *sui generis*, ένα ιδιώνυμο ποινικό αδίκημα. Το νομοσχέδιο είχε τον τίτλο "Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών", μετά από έξι μήνες περίπου ψηφίστηκε και άρχισε η εφαρμογή του και προέβλεπε την τιμωρία όσων, μέσω των ιδεών τους, προσέβλεπαν στην ανατροπή του καθεστώτος με βίαια μέσα. Όστις επιδιώκει τήν εφαρμογήν ιδεών έχουσών ως έκδηλον σκοπόν τήν διά βιαίων μέσων άνατροπήν τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ συστήματος[...] Λίγο αργότερα, ο εκλογικός νόμος στέρησε το δικαίωμα του εκλέγεσθαι σ'αυτούς που είχαν καταδικασθεί με το Ιδιώνυμο. Το Ιδιώνυμο προέβλεπε ποινικοποίηση ιδεών και πολιτικών πεποιθήσεων με ποινές φυλάκισης ή και εκτόπισης (εξορίας). Ο ορισμός του πολίτη γίνεται υπόθεση της κυριαρχίας και η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων καθίσταται ζήτημα πολιτικής οριοθέτησης. Ένα άλλο στοιχείο του Ιδιωνύμου είναι ότι «αρνήθηκε τον γενικό πολιτικό χαρακτηρισμό των αδικημάτων του δράστη» (Κούνδουρος, 1978) αρνούμενο να αναγνωρίσει τον εσωτερικό εχθρό ως ίσο αντίπαλο, υποβιβάζοντας τον σε εγκληματία σε μια προσπάθεια να ορίσει την ηθική του αποκλεισμού. Με το Ιδιώνυμο εισάγεται επίσης στην τότε δικαιοϊκή τάξη η έννοια του εχθρού προσθέτοντας στις δηλώσεις της μια ποινική χροιά.

Οι λειτουργίες σε συνθήκες εκτάκτου ανάγκης ήδη πριν και από την μεταξική δικτατορία είχαν καταστεί πρόδηλο γεγονός κάτι το

οποίο μαρτυρούν και οι πληθώρα Αναγκαστικών Νόμων που τέθηκαν σε ισχύ μεταγενέστερα. Ένας μεγάλος αριθμός Αναγκαστικών Νόμων, διαταγμάτων και ψηφισμάτων ήρθαν να αντικαταστήσουν το Ιδιώνυμο, το Ιδιώνυμο καταργήθηκε στη αρχή της μεταξικής δικτατορίας και η φραστική διατύπωσή του διακρίθηκε σε δύο Συντακτικές Πράξεις που τελικά ενσωματώθηκαν στο μεταξικό Αναγκαστικό Νόμο 117/Σεπτ. 1936 ‘‘ περί μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῶν ἐκ τοῦτου συνεπειῶν’’ με ποινές φυλάκισης τουλάχιστον τριῶν μηνῶν και εκτόπισης τουλάχιστον ἕξι μηνῶν. Με τον καινούργιο νόμο η βάση του εγκλήματος διευρύνεται καθώς το ενδιαφέρον σημείο του είναι ὅτι η λέξη ‘‘βιαίως’’ παραλείπεται και αρκεί ο δράστης να προσπαθεί να ανατρέψει ἔστω και ειρηνικά αυτό που η δικτατορία ὀριζε σαν κοινωνικό καθεστῶς. Στη συνέχεια , στα 1938 ο Αναγκαστικός Νόμος 1075 ‘‘ περί ἀσφαλείας τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος καὶ προστασίας τῶν πολιτῶν’’ ἔρχεται να κωδικοποιήσει με ενιαίο κείμενο την ὅλη αντικομμουνιστική νομοθεσία της προ-Μεταξικής και Μεταξικής περιόδου σε μια εκτεταμένη νομική επιτομή. Ὅπως και προηγουμένως το στοιχείο του ‘‘βιαίου’’, δεν απαιτεῖται. Τέλος ο Αν. Νόμος 1075 πρωτοθέσπισε και κατοχύρωσε τη χρήση των περίφημων πιστοποιητικῶν κοινωνικῶν φρονημάτων. Η καθιέρωση των πιστοποιητικῶν κοινωνικῶν φρονημάτων είναι γεγονός εξαιρετικής σημασίας. Ὡς την μεταπολίτευση του 1974 ἦταν ἀπόλυτα ἀπαραίτητα για να μπορούσε κανείς να ζει και να κινεῖται στην Ελλάδα .Η νομοθεσία που θεσπίστηκε με αντικείμενο τον εμφύλιο (ψηφίσματα, συντακτικές πράξεις, αναγκαστικοί νόμοι, νόμοι, διατάγματα) είναι δαιδαλώδης. Και παρόλο που μόνο το Γ΄ ψήφισμα εἶχε τίτλο ‘‘περί ἑκτακτων μέτρων’’ το σύνολο των διατάξεων αυτής της περιόδου είναι ἔπισης γνωστά σαν ἑκτακτα μέτρα. Γ΄ Ψήφισμα, Αναγκαστικός Νόμος 509/1947, Αναγκαστικός Νόμος 453/1945, Αναγκαστικός Νόμος 809/1948, Ψήφισμα ΟΓ΄/1949, Ψήφισμα ΛΖ΄/1947, μαρτυρούν το μέγεθος των ἑκτακτων θεσμίσεων της εποχής.

Η εντατική προσπάθεια αναδημιουργίας συλλογικής ταυτότητας με στόχο να οικοδομήσει ἕνα «εμεῖς» σε αντιδιαστολή προς ἕνα

«αυτοί» μεταστοιχειώθηκε σε έναν διαχωρισμό φίλου-εχθρού. Η πόλωση αυτή έφερε σε αντίθεση το έθνος ως σύνολο προς τους εχθρούς του. «Η Αριστερά ταυτίστηκε εύκολα με την επεκτατική απειλή της Σοβιετικής Ένωσης. Η ταύτιση έτσι του εσωτερικού εχθρού με μια εξωτερική απειλή αποτέλεσε την αναγκαία προϋπόθεση για να αναπτυχθεί το αμυντικό ιδεολογικό σύστημα.» **(Τσουκαλάς, 1987)**

Η σημασία εκείνη που καθόρισε τον εσωτερικό δεσμό και κατέστησε δυνατή την ταυτότητα ήταν η έννοια της εθνοφροσύνης. Το εθνικό κράτος εκπλήρωσε πολύ ικανοποιητικά τον ρόλο του συνολικού προστατευτικού κλοιού. Εμφανίστηκε τόσο ως πραγματικός φορέας επαγγελματικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού, όσο και ως η φανερή και καταξιωμένη συμβολική ενότητα μιας μυθοποιημένης συλλογικής ταυτότητας. Είναι, λοιπόν, εύκολο να κατανοήσουμε γιατί το αυταρχικό αμυντικό κράτος έγινε δομικά απρόσβλητος θεσμός μόνο μετά το 1949. «Από τον εμφύλιο πόλεμο αρχίζουν και μετά τον εμφύλιο ενισχύονται τα εξής: η μόνιμη λειτουργία των στρατοπέδων συγκέντρωσης, η ριζική εκκαθάριση της δημόσιας διοίκησης, η οργάνωση της προπαγάνδας υπό την αιγίδα των ενόπλων δυνάμεων, η συστηματοποίηση της αστυνομικής καταπίεσης σε όλη τη χώρα, η τεράστια διόγκωση των δραστηριοτήτων της μυστικής αστυνομίας (περίπου 60.000 άτομα λέγεται ότι μισθοδοτούνταν μέχρι το 1962) και η θεσμοθέτηση των «πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων» (ή «νομιμοφροσύνης») – που επεκτείνονται χαρακτηριστικά σε ολόκληρη την οικογένεια σε ημικληρονομική βάση- ως επίσημη προϋπόθεση για κάθε είδους άδεια, δημόσια εξουσιοδότηση και εργασία. Με τέτοια μέσα δημιουργήθηκε συστηματικά ένα «κράτος διακρίσεων».» **(Τσουκαλάς, 1987)**

Ο νομικός μηχανισμός που θεσπίστηκε κατά τον εμφύλιο πόλεμο καθώς και η επίδραση του είναι απαραίτητο να εντοπιστούν και να αναλυθούν λόγω της μεγάλης αντοχής του στο χρόνο. Αν και ξεπήδησε από μια ένοπλη σύρραξη και καθρέφτιζε την αντίστοιχη περίοδο, ο μηχανισμός αυτός εξακολούθησε να ισχύει σαν μέσο

κοινωνικού ελέγχου και στις επόμενες δεκαετίες. Η φράση που εξαρτούσε την ισχύ του 509 “διαρκούσης της ανταρσίας” διαγράφηκε από το κείμενο του νόμου όταν κυρώθηκε από τη Βουλή το 1948. Το γεγονός προοιωνίζε καθοριστικά την επόμενη 27ετία. Παρόλο που ο Στρατιωτικός Νόμος έπαψε να ισχύει από το 1950, ο εμφύλιος παρατάθηκε νομικά μέχρι τουλάχιστον και το 1962. Έρχεται και το ψήφισμα της Βουλής της 16/29 Απριλίου του 1952 που παρόλο ότι αναγνωρίζει τον ανώμαλο χαρακτήρα των ψηφισμάτων και άλλων νομοθετημάτων του εμφυλίου πολέμου, παρατείνει την ισχύ τους ώσπου να καταργηθούν με νόμο. Και η παράταση αυτή κράτησε ως το 1975. Για 25 χρόνια δηλαδή λειτούργησε ένα Παρασύνταγμα με τόση ισχύ και κατοχύρωση όση και το Σύνταγμα.

Το παράδοξο της διατήρησης και ενίσχυσης των έκτακτων μέτρων –τα οποία είναι δυνατόν να δικαιολογούνται σε περιόδους εχθροπραξιών– σε περιόδους ομαλής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας όπως συμβαίνει και στο παράδειγμα που μελετάμε είχε προβλέψει μέσα από μια ιδιαιτέρως εύστοχη παρατήρησή του ο Benjamin μόλις το 1942 ο οποίος υποστήριξε πως «η παράδοση των καταπιεσμένων μας διδάσκει ότι η “κατάσταση εκτάκτου ανάγκης” στην οποία ζούμε είναι ο κανόνας.» **(Μπένγιαμιν, 1983)** Ακόμα η μελέτη αυτή δεν θα είναι πλήρης αν δεν γίνει μνεία και για τον περί κατασκοπείας Αναγκαστικό Νόμο 375/1936 που θεσπίστηκε στη μεταξική δικτατορία. Αυτός ο νόμος “περί τιμωρίας των εγκληματικών ενεργειών των απειλουσών την εξωτερικήν ασφάλειαν της χώρας”, θεσπίστηκε για να καλύψει όπως γίνεται παντού, περιπτώσεις κατασκοπείας, δηλαδή διαρροής πληροφοριών και υλικών στρατιωτικής φύσης (κώδικες, σχεδιαγράμματα, χάρτες, πληροφορίες μυστικής σημασίας κλπ.). Ο Α.Ν 375 είχε καταργηθεί το 1941 αλλά είχε ξανατεθεί σε ισχύ το 1945. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου εφαρμόστηκε μόνο περιστασιακά καθώς ίσχυαν τα πιο αποτελεσματικά έκτακτα μέτρα του Γ΄ Ψηφίσματος και του Α.Ν 509. Ένα άλλο λεπτό σημείο των καταδικών με τον 375 είναι πως οι δράστες δεν θεωρούνταν πολιτικοί εγκληματίες. Το έγκλημα της κατασκοπείας στην Ελλάδα επανενεργοποιήθηκε στα τέλη του 1951 με αρχές του 1952 όταν ο

πόλεμος της Κορέας βρισκόταν στο αποκορύφωμά του. Η συγκυρία δεν ήταν τυχαία. Στις Η.Π.Α τον Σεπτέμβριο του 1950 ενεργοποιήθηκε ο νόμος περί εσωτερικής ασφάλειας σε μια περίοδο στην οποία ο μακαρθισμός βρισκόταν στο απόγειό του. Ο νόμος αυτός και τα συναφή διατάγματα αποτέλεσαν πρότυπο καταστολής και αντικατόπτριζαν σε νομοθετικό επίπεδο το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου. Ο Α.Ν 375 καταδίκασε σε θάνατο οποιονδήποτε προμηθευόταν ή μετέδιδε στρατιωτικά ή άλλα μυστικά ‘‘επί σκοπώ κατασκοπείας’’ ακόμα και σε καιρό ειρήνης.

Παρά την ψήφιση του νέου Ποινικού Κώδικα από την 1^η Ιανουαρίου 1951 , Αν 375 διατηρήθηκε σε ισχύ. Η επίκληση της διατήρησης της συνταγματικής ώστε να δικαιολογηθούν τα έκτακτα μέτρα θυμίζει τα λόγια του Σμιτ όπου «στην κατάσταση εξαίρεσης το σύνταγμα μπορεί να αναστέλλεται ως προς την εφαρμογή του , δεν παύει όμως να ισχύει αφού η αναστολή του σημαίνει μόνο μία συγκεκριμένη εξαίρεση» [...] και συμβαίνει «για να υπερασπιστεί την ύπαρξή του ώστε να καταφέρει στο τέλος να επιτρέψει την εφαρμογή του δικαίου». **(Schmitt, 1921)**

Τέλος, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον μια διερώτηση γύρω από τον αν η ρηχή ή περιορισμένη δημοκρατία αποτέλεσε ίσως ένα αίτιο ή ένα πρώτο στάδιο της υποχώρησης της δημοκρατίας που ολοκληρώθηκε με το Απριλιανό πραξικόπημα σηματοδοτώντας το πέρασμα από την εντεταλμένη στην κυρίαρχη δικτατορία όπως υποστήριζε ο Σμιτ. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Tingsten στον επίλογο του βιβλίου του : «Παρόλο που η προσωρινή ,ελεγχόμενη χρήση της πλήρους εξουσίας είναι συμβατή με τα δημοκρατικά συντάγματα ,η συστηματική, τακτική χρήση του θεσμού οδηγεί αναγκαστικά στην κατάλυση της δημοκρατίας.» **(Tingsten,1934)**

Αυτοί οι πρόσφυγες

Κώστας Δεσποινιάδης

Το ζήτημα των μεταναστών και των προσφύγων είναι αναπόσπαστο κομμάτι πλέον της ζωής στις δυτικές κοινωνίες. Ο Δυτικός κόσμος, βασιζόμενος κυρίως στην τεχνολογική και στρατιωτική του υπεροπλία, εδώ και αιώνες εκμεταλλεύτηκε ποικιλοτρόπως τον υπόλοιπο κόσμο. Οι σταυροφορίες, η αποικιοκρατία, η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση είναι μερικές μόνο μορφές της άπληστης κυριαρχίας της Δύσης. Η ευμάρεια της Δύσης βασίζεται στην εκμετάλλευση των άλλων κι αυτό είναι κάτι που καλό θα ήταν να μην το προσπερνάμε υποκριτικά.

Για χρόνια, τα θλιβερά αποτελέσματα αυτής της πλανητικής λεηλασίας έμεναν μακριά από τα μάτια μας, προτιμούσαμε να κρύβουμε τα σκουπίδια κάτω απ' το χαλάκι, και οι Δυτικοί έπρεπε να αναμετρηθούμε απλώς με την έλλειψη νοήματος που μάστιζε τις υλικά υπερπλήρεις, αλλά κατά τα άλλα απάνθρωπες κοινωνικές μας δομές.

Τα τελευταία χρόνια τα αποτελέσματα αυτής της λεηλασίας τα βλέπουμε και μπροστά μας, έξω από τα σπίτια μας. Είτε γιατί η ζωή σε πολλές χώρες του πλανήτη είναι απλώς αβίωτη, είτε γιατί ο καπιταλισμός και η υπερκαταναλωτική μας κοινωνία για να συνεχίσουν την τρελή τους κούρσα απαιτούν φτηνά εργατικά χέρια, ανθρώπους που ουσιαστικά έχουν χάσει την ανθρώπινη ιδιότητά τους και μπορούν να γίνουν θύματα μιας άνευ ορίων και άνευ όρων εκμετάλλευσης, οι ευρωπαϊκές χώρες και μαζί μ' αυτές κι η Ελλάδα έρχονται αντιμέτωπες με χιλιάδες απελπισμένους ανθρώπους που διεκδικούν μια καλύτερη τύχη.

Μοιραίο είναι το καινούργιο αυτό φαινόμενο να προκαλεί ποικίλες και αντιτιθέμενες αντιδράσεις. Από την μια οι

ξενόφοβες και ρατσιστικές κραυγές συντηρητικών στρωμάτων της κοινωνίας που στα πρόσωπα των μεταναστών και των προσφύγων βρίσκουν τα ιδανικά εξιλαστήρια θύματα. Για όλα φταίνε οι μετανάστες σε μια κατά τα άλλα κοινωνία αγγέλων όπου όλα λειτουργούν ρολόι. Οι κραυγές αυτές επικουρούμενες από τηλεοπτικά προγράμματα που αδίστακτα εμπορεύονται φόβο και ανασφάλεια ολοένα δυναμώνουν.

Από την άλλη, πολίτες ευαισθητοποιημένοι προσπαθούν να βρουν τρόπους ώστε όλοι να συνυπάρξουμε κατά το δυνατόν αρμονικά, σε έναν κόσμο που ελάχιστες δυνατότητες προσφέρει για κάτι τέτοιο. Ωστόσο, ακόμα κι όσοι δεν συμμερίζονται τις ξενοφοβικές και ρατσιστικές κραυγές που δείχνουν καθημερινά να κερδίζουν έδαφος, φαίνονται αμήχανοι στις προτάσεις τους. Πέρα από συνθήματα που λένε το αυτονόητο, ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, καμία ζωή δεν είναι παράνομη, και ότι όλοι θα πρέπει να έχουμε τα ίδια δικαιώματα, και πέρα από γενικά ευχολόγια, στην πράξη ελάχιστα πράγματα μπορούμε να κάνουμε. Οι γηγενείς πληθυσμοί και οι ξένοι έρχονται ελάχιστα σε επαφή και συχνά μιλάμε για λογαριασμό των μεταναστών, δίχως καν να τους ακούμε ή απλώς χρησιμοποιώντας τους ως πεδίο άσκησης της δικής μας ευαισθησίας ή ως ιδανικό αντικείμενο της δικής μας αποενοχοποίησης.

Στην προοπτική αυτή νομίζω πως είναι επιβεβλημένο να αναζητήσουμε έναν καινούργιο προβληματισμό σχετικά με το ζήτημα των μεταναστών και των προσφύγων, έναν προβληματισμό που αφορά και τους μετανάστες (ή μάλλον αφορά πρωτίστως αυτούς) αλλά και τον τρόπο με τον οποίο εμείς τους αντιμετωπίζουμε.

Θα ήθελα λοιπόν να μιλήσω για δύο κείμενα που έχω δημοσιεύσει στο περιοδικό Πανοπτικόν (στα τεύχη 11 και 13).

Το πρώτο είναι ένα κείμενο της **Χ. Αρεντ** που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1943 στο μικρό εβραϊκό περιοδικό *Menorah Journal*. Και το δεύτερο είναι ένα κείμενο του **Αγκάμπεν** που σχολιάζει σχεδόν μισόν αιώνα μετά το κείμενο της Άρεντ. Και τα

δύο έχουν κοινό τίτλο: «Εμείς οι πρόσφυγες».

Η Άρεντ όπως και αρκετοί άλλοι γερμανοεβραίοι –όσοι πρόλαβαν και όσοι είχαν αυτή τη δυνατότητα- έφυγε το '33 με την άνοδο του Χίτλερ από τη Γερμανία. Αρχικά, και μέχρι το 1939, πήγε στη Γαλλία κι έπειτα στην Αμερική.

Στο κείμενό της η Άρεντ ασκεί μια έντονη κριτική, στα όρια της πολεμικής, στους πρόσφυγες συμπατριώτες της που πασχίζουν πάση θυσία να αφομοιωθούν στο καινούργιο περιβάλλον και κάνουν τα αδύνατα δυνατά για να ξεχάσουν ποιοι ήταν και από πού προέρχονταν. Η Άρεντ επιτίθεται στη φιγούρα του αφομοιωμένου Εβραίου που παριστάνει πως είναι 150% Γερμανός, 150% Γάλλος, 150% Αμερικανός, και τελικά δεν ήταν τίποτα από όλα αυτά. Την ίδια στιγμή, ενώ τα στρατόπεδα συγκέντρωσης λειτουργούν ήδη, και χιλιάδες εβραίοι δολοφονούνται απάνθρωπα, αποτελώντας απλώς νούμερα σε στατιστικές, οι Εβραίοι πρόσφυγες, λέει η Άρεντ, παριστάνουν πως δεν συμβαίνει τίποτα, θέλουν να ξεχάσουν, και βγάζουν προς τα έξω ένα αισιόδοξο πρόσωπο. Η πραγματικότητα όμως γι' αυτούς είναι συντριπτική. Οι διώξεις συνεχίζονται, τα ποσοστά αυτοκτονιών μεταξύ των εβραίων προσφύγων αυξάνονται συνεχώς και οι καινούργιες χώρες υποδοχής δεν είναι όσο φιλόξενες φανταζόντουσαν οι εβραίοι. Στο σημείο αυτό η Άρεντ διατυπώνει μια ριζοσπαστική πρόταση. Προτείνει να αντιστραφεί η κατάσταση του πρόσφυγα και του προσώπου δίχως χώρα –στην οποία και η ίδια ζούσε- και να καταστεί υπόδειγμα (Paradigm) μιας νέας ιστορικής συνείδησης. Ο πρόσφυγας που έχει χάσει όλα του δικαιώματα κι ωστόσο παύει να θέλει να αφομοιωθεί πάση θυσία σε μια νέα εθνική ταυτότητα, γίνεται μεν λιγότερο δημοφιλής, αλλά αποκτά ένα πλεονέκτημα. Γίνεται πλέον έναν δρων υποκείμενο και υπό προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει την πρωτοπορία του λαού στην καινούργια τους πατρίδα.

Στο σημείο αυτό παίρνει τη σκυτάλη ο ιταλός φιλόσοφος Τζόρτζιο Αγκάμπεν, η σκέψη του οποίου χρωστά πολλά στην Άρεντ, και σχολιάζει το κείμενο της τελευταίας περίπου πενήντα χρόνια μετά, το 1995. Ο Αγκάμπεν θεωρεί –απόλυτως δικαιολογημένα κατά τη γνώμη μου– ότι οι προβληματισμοί της Άρεντ για τους

Εβραίους την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι απολύτως επίκαιροι σήμερα, στην Ευρώπη των μεταναστών, στην εποχή της παρακμής του έθνους-κράτους και της γενικής διάβρωσης των παραδοσιακών νομικο-πολιτικών κατηγοριών. Και μάλιστα ο Αγκάμπεν πάει ένα βήμα παραπέρα και λέει ότι στις παρούσες συνθήκες ο πρόσφυγας είναι ίσως η μόνη φιγούρα του λαού που μπορούμε να φανταστούμε σήμερα. Αν θέλουμε, λέει, να σταθούμε στο ύψος των νέων καθηκόντων ίσως πρέπει να εγκαταλείψουμε χωρίς δισταγμούς τις βασικές έννοιες με τις οποίες έχουμε παραστήσει τα πολιτικά υποκείμενα μέχρι τώρα (δηλαδή: ο πολίτης και τα δικαιώματά του, ο κυρίαρχος λαός, οι εργαζόμενοι κλπ.) και να ανακατασκευάσουμε την πολιτική μας φιλοσοφία εκκινώντας από αυτή τη μοναδική φιγούρα.

Στη συνέχεια, αφού κάνει μια πολύ σύντομη αλλά περιεκτική επισκόπηση της εμφάνισης των προσφύγων ως μαζικού φαινομένου, θέτοντας την αφετηρία του φαινομένου αυτού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, φτάνει –εκκινώντας και πάλι από τη σκέψη της Άρεντ– στην καρδιά του προβλήματος κατ’ αυτόν:

Η Χάννα Άρεντ στο βιβλίο της *Ιμπεριαλισμός*, που είναι αφιερωμένο στο πρόβλημα των προσφύγων, έχει ένα κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο: «Η παρακμή του έθνους-κράτους και το τέλος των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Τη διατύπωση αυτή –που συνδέει αναπόσπαστα τη μοίρα των δικαιωμάτων του ανθρώπου με εκείνη του σύγχρονου εθνικού κράτους, έτσι ώστε το τέλος του τελευταίου να συνεπάγεται απαραίτητα την έκπτωση των πρώτων– πρέπει να την πάρουμε σοβαρά, μας λέει ο Αγκάμπεν. Το παράδοξο εδώ είναι ότι ακριβώς η φιγούρα που θα έπρεπε κατ’ εξοχήν να ενσαρκώνει τα δικαιώματα του ανθρώπου, ο πρόσφυγας, συνιστά αντίθετα τη ριζική κρίση αυτής της έννοιας. «Η έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου», γράφει η Άρεντ, «βασισμένη στην υποτιθέμενη ύπαρξη κάποιου ανθρώπινου όντος καθ’ αυτού, κατέρρευσε σε κομμάτια μόλις εκείνοι που την διακήρυσσαν βρέθηκαν για πρώτη φορά αντιμέτωποι με ανθρώπους που είχαν πραγματικά χάσει κάθε άλλη συγκεκριμένη ιδιότητα και δεσμό εκτός από το απλό γεγονός ότι ήταν άνθρωποι». Στο σύστημα των

εθνών-κρατών, τα λεγόμενα ιερά και αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου αποδεικνύονται τελείως απροστάτευτα ακριβώς τη στιγμή που δεν είναι πλέον δυνατό να χαρακτηριστούν ως δικαιώματα των πολιτών κάποιου κράτους. Αν το καλοσκεφτούμε, αυτό το υπονοεί ήδη η αμφισημία του ίδιου του τίτλου της Διακήρυξης του 1789, «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη», στον οποίο είναι ασαφές εάν οι δύο όροι ονομάζουν δύο πραγματικότητες, ή εάν αντιθέτως αποτελούν ένα σχήμα, όπου ο δεύτερος όρος στην πραγματικότητα περιέχεται ήδη στον πρώτο.

Και συνεχίζει ο Αγκάμπεν: Είναι καιρός να πάψουμε να βλέπουμε τις Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων από το 1789 και μετά σαν να ήταν αιώνιες εξαγγελίες που δεσμεύουν τους νομοθέτες να τις τηρούν. Πολύ περισσότερο που για το σύστημα του έθνους-κράτους ο πρόσφυγας συνιστά ένα ιδιαίτερος ανησυχητικό στοιχείο επειδή: σπάζοντας την ταυτότητα μεταξύ ανθρώπου και πολίτη, μεταξύ γέννησης και εθνικότητας, ο πρόσφυγας βυθίζει σε κρίση την πρωταρχική μυθοπλασία της κυριαρχίας. Φυσικά, μεμονωμένες εξαιρέσεις στην αρχή αυτή πάντοτε υπήρξαν· η καινοτομία της εποχής μας, που απειλεί τα ίδια τα θεμέλια του έθνους-κράτους, είναι ότι όλο και περισσότερα τμήματα της ανθρωπότητας δεν μπορούν πλέον να εκπροσωπηθούν μέσα σε αυτή. Γι' αυτό –επειδή δηλαδή ο πρόσφυγας αποδιαρθρώνει την παλαιά τριάδα κράτος/έθνος/έδαφος- αυτή η φαινομενικά οριακή φιγούρα αξίζει να θεωρηθεί μάλλον ως κεντρική φιγούρα της πολιτικής μας ιστορίας. Θα ήταν καλό να μην ξεχνάμε ότι τα πρώτα στρατόπεδα στην Ευρώπη χτίστηκαν ως χώροι για τον έλεγχο των προσφύγων, και ότι η χρονική διαδοχή –στρατόπεδα εγκλεισμού, στρατόπεδα συγκέντρωσης, στρατόπεδα εξόντωσης- εκπροσωπεί μια απολύτως πραγματική σχέση καταγωγής. Ένας από τους λίγους κανόνες που οι Ναζί τήρησαν πιστά κατά τη διάρκεια της «τελικής λύσης» ήταν ότι μόνο αφού οι Εβραίοι και οι τσιγγάνοι είχαν χάσει κάθε ιθαγένεια (ακόμη και εκείνη την δεύτερης κατηγορίας ιθαγένεια που διέθεταν μετά τους νόμους της Νυρεμβέργης) μπορούσαν να σταλούν στα στρατόπεδα εξόντωσης. Όταν τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι πλέον δικαιώματα του πολίτη, τότε αυτός είναι προορισμένος να πεθάνει.

Είναι ανάγκη, λέει ο Αγκάμπεν, να διαχωρίσουμε αποφασιστικά την έννοια του πρόσφυγα από αυτή «των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Ο πρόσφυγας πρέπει να θεωρηθεί ως αυτό που είναι, δηλαδή τίποτα λιγότερο από μια οριακή έννοια που θέτει υπό ριζική διερώτηση τις αρχές του έθνους-κράτους και, ταυτόχρονα, μας βοηθά να καθαρίσουμε το έδαφος για μια ανανέωση των κατηγοριών μας, την οποία δεν μπορούμε να αναβάλλουμε άλλο τη στιγμή που οι ροές μετανάστευσης στην Ευρώπη συνεχώς μεγαλώνουν. Αυτό με το οποίο βρίσκονται αντιμέτωπα σήμερα τα βιομηχανοποιημένα κράτη είναι μια *μάζα μη πολιτών που διαμένουν μόνιμα*, και που ούτε μπορούν, ούτε θέλουν να πολιτογραφηθούν ή να επαναπατριστούν. Γι' αυτούς του μη πολίτες και μόνιμους κατοίκους έχει δημιουργηθεί μάλιστα ο νεολογισμός *denizens* (από *citizens*=πολίτες και το *deny*=αρνούμαι, όρος που σημαίνει δηλαδή την άρνηση της ιδιότητας του πολίτη) στους οποίους εκτός από τους μετανάστες πρέπει να υπολογίζουμε και μεγάλα τμήματα πληθυσμού των ανεπτυγμένων βιομηχανικά κρατών. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε, λέει ο ιταλός φιλόσοφος, πως «με βάση τη γνωστή αρχή ότι ουσιαστική αφομοίωση με την ταυτόχρονη παρουσία τυπικών διαφορών εντείνει την έχθρα και την έλλειψη ανοχής, οι ξενόφοβες αντιδράσεις και οι αμυντικές κινητοποιήσεις θα αυξηθούν».

Τι προτείνει ο Αγκάμπεν;

Στρατόπεδα εγκλεισμού μεταναστών και προσφύγων έχουν ανοίξει ήδη στην Ευρώπη και αναμφίβολα το επόμενο βήμα θα είναι τα στρατόπεδα εξόντωσης. Προτού συμβεί αυτό και για να μην συμβεί «πρέπει τα έθνη-κράτη να βρουν το θάρρος να θέσουν υπό διερώτηση την ίδια την αρχή της εγγραφής της γέννησης – και την τριάδα κράτος/έθνος/έδαφος που βασίζεται σε αυτήν.

Το μοντέλο που θα μπορούσε να αποτελέσει μια λύση είναι αυτό που κάποιοι προτείνουν για την Ιερουσαλήμ και υιοθετεί ο Αγκάμπεν. Να γινόταν δηλαδή η Ιερουσαλήμ πρωτεύουσα ταυτόχρονα και χωρίς εδαφικούς διαχωρισμούς δύο διαφορετικών κρατών. Αντί για δύο εθνικά-κράτη που τα χωρίζουν αβέβαια και απειλητικά

σύνορα θα είχαμε δύο πολιτικές κοινότητες που κατοικούν στην ίδια περιοχή και βρίσκονται σε μία κατάσταση εξόδου, όπως χαρακτηριστικά λέει ο Αγκάμπεν, η μία από την άλλη, και που αυτό που πλέον επικρατεί δεν είναι οι πολίτες αλλά οι άνθρωποι. Με την ίδια ακριβώς έννοια μπορούμε να δούμε την Ευρώπη όχι ως μια «Ευρώπη των εθνών», τα καταστρεπτικά αποτελέσματα της οποίας τα βλέπουμε και τα βιώνουμε κάθε μέρα, αλλά ως έναν α-εδαφικό ή καλύτερα εξωεδαφικό χώρο στον οποίο όλοι οι κάτοικοι των ευρωπαϊκών χωρών, ασχέτως καταγωγής, θα τελούσαν σε ένα καθεστώς εξόδου ή καταφυγίου. Μόνο σε ένα έδαφος όπου οι χώροι των κρατών θα έχουν διαπεραστεί και θα έχουν παραμορφωθεί τοπολογικά, και που ο πολίτης θα έχει μάθει να αναγνωρίζει τον εαυτό του ως τον πρόσφυγα που είναι, μόνο σ' έναν τέτοιο χώρο είναι σήμερα νοητή η πολιτική επιβίωση του ανθρώπου.

*Ομιλία με θέμα: «Πρόσφυγας. Διαρρηγνύοντας το έθνος-κράτος»
Νοσότρος 16-10-2009*

[Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 2](#)